

Олександр ДЗЮБЛЮК

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ І РОЛІ КРЕДИТУ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Проаналізовано зміст основних підходів до обґрунтування сутності кредиту як економічної категорії, у тому числі в контексті вираження довіри, як форми руху позичкового капіталу, в контексті реалізації його функцій і як форми суспільних відносин. Запропоновано підхід до розуміння сутності кредиту із акцентуванням його ролі в забезпеченні неперервності розширеного відтворення на всіх стадіях цього процесу.

Умови функціонування сучасної економічної системи будь-якої країни, що базується на ринкових засадах, визначають ключову роль кредиту і кредитних відносин у всьому комплексі господарських зв'язків та механізмі взаємодії економічних агентів як учасників розширеного відтворення. Незважаючи на кризові явища останніх років, що супроводжують діяльність фінансового сектора та поширюють свій негативний вплив на всю світову економіку, роль кредитних відносин як основи забезпечення неперервності відтворювального процесу залишається незмінно високою навіть попри те, що саме їх нераціональна організація провідними банківськими та іншими кредитними установами стала першопричиною світової фінансової кризи. З огляду на вищезазначене, виникає об'єктивна необхідність глибокого категоріального аналізу змісту кредиту і кредитних відносин, що є вихідною теоретичною базою для правильного розуміння ролі банків як їх основних організаторів. Окрім цього, доцільно наголосити на важливій ролі теорії кредиту як наукової бази практичних перетворень у фінансовому секторі економіки, спрямованих на подолання кризових явищ. А це

висуває до наукових досліджень з теорії кредиту вимоги щодо обґрунтування чітких методологічних підходів із формулювання сутності кредиту як категорії, що є необхідною умовою обґрунтування його місця і ролі в економіці.

Дослідженню проблем теорії кредиту і банківської справи присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів, серед яких: Г. Белоглазова, В. Волинський, Р. Габбард, А. Гальчинський, Б. Івасів, О. Лаврушин, В. Лексіс, Р. Міллер, А. Мороз, М. Романовський, М. Савлук та інші. Однак попри глибоке теоретичне обґрунтування у багатьох роботах вітчизняних і зарубіжних науковців змісту категорії кредит невирішеними залишаються питання, пов'язані із розумінням сутності кредиту передусім з точки зору його ролі у забезпеченні неперервності суспільного відтворення.

Потрібно зазначити, що на сьогодні серед багатьох економічних досліджень практично відсутні окремі роботи, присвячені дослідженню винятково теорії кредиту. Зазвичай такого роду дослідження використовуються як допоміжний методологічний елемент у більш спеціалізованих, вузько спрямованих роботах, що охоплюють умови і способи банківського

кредитування різних груп клієнтів, управління кредитним процесом, реалізацію грошово-кредитної політики. Та й у таких дослідженнях зазвичай коло розглянутих проблем зводиться до констатації позицій різних авторів щодо суті кредиту. Що ж до зарубіжних досліджень, то серед них на сьогодні практично повністю відсутні роботи, які окремо висвітлювали б питання теорії кредиту з точки зору його сутності, функцій та ролі в економіці, позаяк значно більше уваги приділяється аналізу грошей і монетарної політики, у контексті чого розглядається кредитний передавальний механізм [1, 750; 2, 176].

Відтак метою даної роботи є обґрунтування теоретичної бази кредитних відносин, що, у свою чергу, потребує ретельного дослідження і формулювання самої сутності кредиту як економічної категорії.

Генезис наукових пізнань про кредит має відображати умови соціально-економічного розвитку суспільства, в якому формуються відповідні погляди на зміст кредитних відносин, їхнє призначення, особливості організації та форми прояву – у вигляді спершу обслуговування руху лихварського, а згодом і промислового та торговельного капіталу. При цьому основні умови, котрі визначають необхідність кредиту, загалом не викликають у науковій літературі особливих дискусій і зводяться до того, що об'єктивна потреба кредиту зумовлена існуючими в суспільстві економічними відносинами, при яких у одних суб'єктів ринку вивільняються певні суми грошових коштів, що тимчасово не використовуються в обороті, а в інших, в різних ланках економічної системи, відчувається потреба в додаткових ресурсах.

Протиріччя між вивільненням ресурсів у одних суб'єктів ринку та потребою в цих ресурсах у інших охоплюють три головні сфери економічних відносин: по-перше,

матеріальне виробництво, що пов'язано з вивільненням у підприємств вартості основного капіталу у формі амортизаційних відрахувань, незбігом часу реалізації продукції і придбання елементів оборотного капіталу й робочої сили, а також необхідністю нагромадження значних коштів з метою інвестування; по-друге, державні фінанси, що зумовлено або перевищенням державних витрат над доходами або зворотним співвідношенням, що визначає відповідно потребу в коштах або їхній надлишок; по-третє, споживання, яке пов'язане із нагромадженням коштів населенням для майбутніх витрат або ж поточними потребами у додаткових ресурсах для реалізації споживчих цілей. Розв'язання даних протиріч за допомогою кредиту надає можливість перерозподіляти тимчасово вільні ресурси з метою їхнього ефективного використання від одних економічних агентів до інших та забезпечити неперервність відтворювального процесу у масштабах всієї економічної системи.

Значно більше дискусійних моментів та неузгоджених позицій має полеміка з приводу трактування самої сутності кредиту, оскільки на сьогодні практично відсутнє певне єдине всеосяжне визначення цієї складної економічної категорії. Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню даної проблематики, дозволяє виокремити найбільш значущі питання для дискусії, котра ведеться з приводу характерних, принципових ознак кредиту та сформулювати декілька основних підходів до трактування його сутності. Зупинимося на розгляді цих підходів детальніше, що має стати основою теоретичного аналізу сутності кредиту.

Одним із найпоширеніших підходів, особливо у працях зарубіжних економістів, є розуміння кредиту як форми вираження

довіри. Саме довіру розглядають автори як головну, іманентну ознаку кредиту, що пов'язано більшою мірою із лінгвістичною, аніж економічною оцінкою його змісту, адже термін "кредит" походить від латинських слів *credo* – вірю, *credere* – довіряти. У такому контексті, зокрема, німецький економіст Вільгельм Лексіс під кредитом розуміє "довіру, котрою користується особа, що взяла на себе зобов'язання майбутнього платежу, з боку особи, яка має право на цей платіж, тобто довіру, яку позикодавець виявляє до боржника" [3, 5]. Такий підхід є досить поширеним у західній економічній літературі [4, 14; 5, 82]. Проте він має досить поверхневий характер і не може бути взятий за основу при визначенні сутності кредиту. Це пов'язано із такими основними обставинами: по-перше, поняття кредиту і поняття довіри не співпадають, вони не тотожні, адже кредит не є видом довіри чи впевненості, котрі за своїм змістом є лише одними із багатьох елементів, що в сукупності утворюють кредитні відносини; по-друге, такий підхід сприяє спрощенню і примітивізації загального розуміння суті кредитних відносин, зводячи їх, наприклад, до "продажу або купівлі, що супроводжуються обіцяркою здійснити оплату пізніше" [6, 85]; по-третє, довіра як одна із ознак кредитних відносин має цілком визначений прагматичний підтекст, адже вона ґрунтується на ретельному економічному підрахунку можливостей позичальника повернути кредит.

Відтак зрозуміло, що такий підхід навряд чи можна вважати прийнятним для оцінки суті кредиту, оскільки він не дає можливості зрозуміти глибинну сутність кредитних відносин, а має в своїй основі лише один із багатьох якісних параметрів кредиту, пов'язаний із поведінкою його суб'єктів.

Інший підхід базується на розумінні сутності кредиту як форми руху позичкового капіталу, тобто грошового капіталу, відданого в позичку на умовах повернення й сплати процента. Подібна оцінка ґрунтується на генезисі форм грошового капіталу – від лихварського до позичкового, що перетворюється на такий у зв'язку зі "збільшенням масштабів нагромадження грошового капіталу в умовах капіталізму" [7, 7]. У праці Н. Ф. Самсонова, наприклад, кредит визначається як форма руху позичкового капіталу, тобто грошових коштів, відданих у позичку за певний процент за умови повернення і задоволення потреб позичальника [8, 187]. У роботі А. І. Архіпова, зокрема, наголошується, що саме кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу у позичковий [9, 321]. Подібні позиції відображені і в деяких інших працях з теорії кредиту [10, 33; 11, 32]. А деякі автори йдуть ще далі – в своїх роботах поняття кредиту взагалі підміняють поняттям позичкового капіталу [12, 329; 13, 56; 14, 405; 15, 37].

Аналізуючи подібні точки зору, можна дійти висновку, що вони нині не можуть адекватно відображати не лише саму суть кредиту, а й усі економічні процеси, так чи інакше пов'язані з кредитними відносинами. Неправомірність ототожнення кредиту лише із позичковим капіталом пов'язана із тим, що: по-перше, вже навіть на ранніх стадіях капіталістичного розвитку попри обмежену кількість учасників кредитних відносин, останні охоплювали не лише сферу руху грошового капіталу, оскільки існував також і комерційний кредит. В сучасних умовах відбулося охоплення практично усього населення розвинутих країн цими відносинами. Це є свідченням того, що кредитні відносини не вписуються у рамки лише позичкового капіталу. По-друге, цей підхід обмежує форми функціонування кре-

дитних відносин лише грошовою сферою, що не відповідає дійсності, оскільки кредит може мати і товарний характер (наприклад, торговий комерційний кредит дійсно не є формою руху позичкового капіталу, оскільки він обслуговує угоди на товарних ринках, предметом яких є товари, послуги, роботи, а не гроші). По-третє, саме трактування кредиту як руху позичкового капіталу передбачає його виробниче використання, що не завжди відповідає цілям, на які видаються позички (наприклад, споживчі), а тому сучасне розуміння кредиту вже не може обмежуватися характеристикою його лише як форми переміщення позичкового капіталу. По-четверте, визначати кредит лише як форму руху позичкового капіталу, що відокремився в процесі кругообороту від капіталу промислового, – означає суттєво звужувати історичні рамки його дійсного функціонування, адже кредит, що передбачає наявність в суспільстві приватної власності, міг надаватися не лише у ринковому, а й в натуральному та феодалному господарстві.

Отже, визначення кредиту як форми руху позичкового капіталу є не зовсім виправданим в сучасних умовах і потребує чіткого розуміння тих обмежень, які встановлюють відповідні межі кредитних відносин при цьому.

Інший підхід до розуміння суті кредиту ґрунтується на визначенні його функцій, котрі, як відомо, є зовнішнім проявом внутрішньої сутності тієї чи іншої категорії. Функція (від лат. *functio* – виконання, звершення) – спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту [16, 748]. Що ж до трактування функцій кредиту, то тут потрібно відзначити наявність досить різноманітних і суперечливих підходів у позиціях різних авторів.

У переважній більшості робіт, присвячених дослідженню суті кредиту, єдиною

функцією, із якою згодні більшість науковців, є перерозподільча функція кредиту, яка полягає в перерозподілі коштів між економічними агентами на засадах повернення. Така позиція не викликає особливих дискусій через те, що дана функція об'єктивно характеризує зміст руху вартості у процесі кредитних відносин, а тому вона практично у незмінному вигляді вирізняється у більшості праць із цієї проблематики [17, 277; 18, 454; 19, 128; 20, 20].

Водночас стосовно інших функцій кредиту, варто звернути увагу на широкий спектр думок з цього приводу. Так, з точки зору О. І. Лаврушина, другою функцією кредиту є заміщення дійсних грошей кредитними операціями, основу чого він вбачає у розвитку безготівкових розрахунків [21, 174]. Такої ж позиції дотримуються В. І. Тарасов і Є. І. Кузнєцова [19, 128; 22, 296]. А на думку М. І. Савлука, кредит забезпечує сприятливі умови для ефективного регулювання обороту грошей, оскільки кредитний механізм дає можливість гнучко розширити масу платіжних засобів в обороті [18, 456]. З точки зору А. С. Гальчинського, окрім перерозподільчої, слід вирізняти і такі функції кредиту, як утворення додаткової купівельної спроможності, капіталізації вільних грошових доходів, грошового обслуговування обігу капіталу в процесі його відтворення, обслуговування інноваційного процесу [23, 190–191]. Б. С. Івасів звертає увагу ще й на антиципаційну (емісійну) функцію, оскільки на основі кредиту здійснюється емісія грошей як платіжних засобів [17, 268]. А. М. Бабіч і Л. М. Павлова у своїй роботі [24, 60–61] пропонують виокремлювати ще такі дві функції кредиту, як функцію контролю за рухом позиченої вартості, оскільки контроль, на їхню думку, об'єктивно притаманний кредиту, що базується на наданні вільних ресурсів у

тимчасове користування; а також функцію стимулювання економії затрат, оскільки кредит має відповідати тому строку, протягом якого окупляться здійснені витрати, а отриманий дохід дозволить виплатити проценти. В. С. Волинський визначає в якості функцій кредиту (окрім перерозподільчої) ще й функцію економії витрат обігу (оскільки з появою кредитних грошей, на його думку, відпала необхідність обігу золотих і срібних монет); а також функцію централізації і концентрації капіталу (оскільки, використовуючи позичені кошти, промислові компанії можуть купити нове обладнання, найняти додаткову робочу силу, а в результаті – збільшити виробництво) [25, 10].

Отже, функціональний підхід до розуміння сутності кредиту є також не зовсім вдалим, що пов'язано із наступними основними моментами. По-перше, серед розмаїття в економічних дослідженнях думок з приводу функцій кредиту, лише перерозподільчу функцію можна розглядати як таку, що дійсно відображає конкретний прояв внутрішньої сутності кредиту як економічної категорії. Дана функція слугує вираженням процесу перерозподілу вартості у грошовій чи матеріально-речовій формі, тимчасово вільної від господарського обороту, що реалізується у передачі її від кредитора до позичальника.

По-друге, усі інші функції, які розглядаються в науковій літературі, – емісійна, контрольна, економії витрат обігу, концентрації й централізації капіталу або ж такі, як утворення додаткової купівельної спроможності, обслуговування інноваційного процесу чи макроекономічного регулювання – значною мірою характеризують роль кредиту у розширеному відтворенні (тобто сам процес підмінюється результатом) або відбувається свого роду заміна функцій власне кредиту функціями окре-

мих економічних агентів, що вступають у кредитні відносини (наприклад, комерційних банків чи центрального банку).

По-третє, функції кредиту є достатньо динамічними його характеристиками, які змінюють форми свого прояву залежно від особливостей економічних умов того чи іншого історичного періоду, організації грошового обігу й емісійної діяльності, розвитку кредитної системи, технологічного укладу економіки та інших важливих аспектів господарського життя суспільства.

Відтак функціональний підхід до визначення сутності кредиту можна вважати досить обмеженим у своїх можливостях через відсутність єдності поглядів на функції кредиту та неможливість їх однозначного трактування в сучасних умовах.

Ще один підхід до розуміння сутності кредиту відображає його як певну форму суспільних відносин. Так, на думку М. І. Савлука, кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку із переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності [18, 444]. Подібна позиція міститься і у праці Г. Н. Белоглазової: "Кредит як економічна категорія являє собою певний вид суспільних відносин, пов'язаних з рухом вартості на засадах повернення" [26, 185], а також у працях інших авторів [27, 262].

Розглядаючи цей підхід, потрібно зазначити: якщо вести мову про кредит як власне економічну категорію, то саме його слід вважати найбільш адекватним, адже економічні категорії – це найважливіші поняття економічної науки, які слугують насамперед теоретичним вираженням певних економічних відносин, явищ і процесів. І кредит як одне із фундаментальних економічних понять належить саме до таких категорій. Тому цей підхід дозволяє

глибше вивчити економічну сутність кредиту, виявити закономірності його існування та руху, а отже він є більш прийнятним для дослідження.

Разом із тим, потрібно зазначити, що використання терміна “суспільні відносини” надто розмиває об’єкт дослідження, а тому краще вести мову про економічні відносини, що більш предметно характеризують ту сферу взаємозв’язків економічних агентів, яка стосується використання кредиту, адже кредит як категорія перебуває винятково в межах економічних відносин і поза ними не існує. При цьому поняття економічних відносин як відносин, що складаються у суспільстві з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних і нематеріальних цінностей в світі обмежених ресурсів, характеризує усі стадії відтворювального процесу, відображаючи його функціональні закономірності у кожному циклі – від створення продукту до його повного споживання. Кредит як один із головних чинників, що забезпечує неперервність цього процесу, є невід’ємною складовою відповідних відносин на всіх стадіях суспільного відтворення.

Процес виробництва має постійно відновлюватися, оскільки суспільство не може припинити споживання матеріальних і нематеріальних цінностей, а відтак не може перестати їх виробляти. Перманентний процес виробництва, котрий органічно взаємопов’язаний із іншими фазами (розподіл, обмін, споживання), і є процесом відтворення, що лежить в основі будь-якої економічної системи. Чи можна за таких обставин стверджувати, що кредит належить лише до якоїсь однієї стадії суспільного відтворення? Зрозуміло, що ні. Потрібно розуміти, що у ринковій системі господарювання унаслідок об’єктивно притаманних їй нерівномірностей розвитку певні диспропорції виникають на всіх стадіях

відтворення: у процесі виробництва, на стадіях розподілу, обміну та споживання. Так, обсяг виробництва і час випуску продукції можуть не відповідати існуючій в певний момент структурі потреб; виробники і споживачі можуть бути територіально віддаленими; доходи споживачів можуть не забезпечувати достатній рівень платоспроможного попиту; обсяги приватних інвестицій можуть бути менші, ніж необхідні для початку підприємницької діяльності. У всіх цих випадках використання кредиту може сприяти усуненню значної частини названих протиріч. Як наслідок, кредит може розширити існуючі в економіці межі для зростання виробництва, обміну і споживання. Таким чином, кредит є фактором прискорення суспільного розвитку і забезпечення неперервності відтворення на усіх його стадіях.

Разом із тим, якщо вже розглядати кредит як невід’ємну складову і одну із форм економічних відносин, то потрібно виокремити певні характерні ознаки, що вирізняють кредит з-поміж усіх інших економічних категорій та дозволяють чітко сформулювати його сутність. Основні характерні ознаки, що визначають сутність кредиту як економічної категорії і специфіку пов’язаних із ним економічних відносин, відображають закономірності руху наданої у тимчасове користування вартості. Таких ознак є три.

По-перше, перерозподіл вартості, що означає вираження за допомогою кредиту саме тих відносин, які виникають з приводу перерозподілу, тобто надання у тимчасове користування тієї вартості, котра вже була розподілена на різноманітні фонди. При цьому кредит охоплює не перерозподіл вартості взагалі, а перерозподіл тимчасово вільної вартості. Кошти, що були вже розподілені і передані у власність економічних агентів, через кредит пере-

розподіляються і спрямовуються у тимчасове користування іншим суб'єктами ринку. Перерозподіл коштів в масштабах усієї економіки має, як правило, виробничий характер, бо повернення отриманої в кредит вартості з приростом можливе лише в результаті розширеного відтворення. Це, однак, не виключає широких можливостей перерозподілу коштів і на невиробничі, тобто споживчі потреби. Крім того, перерозподільча функція кредиту в умовах ринкової економіки відображає переміщення коштів із одних сфер господарювання в інші, забезпечуючи отримання вищого прибутку. Адже кредит зумовлений, передусім, потребами товарно-грошового обороту і виникає саме як засіб повного забезпечення використання коштів, що вивільняються із відтворювального обороту загалом. При цьому намагання отримати прибуток на кожну одиницю грошових чи матеріальних цінностей одержує в кредиті адекватний механізм їх перерозподілу із точок вивільнення в точки потреби.

По-друге, обов'язкове повернення вартості, наданої в кредит, що означає незмінність власника цінностей, які передаються у тимчасове користування і повертаються до свого вихідного пункту. Йдеться, по суті, про ключову ознаку, яка вирізняє кредит з-поміж усіх інших економічних категорій (і насамперед фінансів). Надана в кредит вартість, здійснюючи кругообіг у господарстві позичальника, вивільняється і повертається до кредитора, забезпечуючи неперервність процесу відтворення як на мікро-, так і на макроекономічному рівні. Крім того, об'єктивні засади повернення кредиту, окрім розширеного відтворення, можуть доповнюватись ще й скороченням нагромадження або зменшення споживання в разі невиробничого використання коштів (наприклад, державою чи населенням). У будь-якому разі

саме процес поворотного руху вартості у кредитних відносинах виражає ключову якісну характеристику кредиту.

По-третє, платність кредиту як фактор економічної зацікавленості суб'єктів ринку надавати певну вартість у тимчасове користування іншим суб'єктам. Адже саме по собі обов'язкове повернення цінностей, що надається у тимчасове користування, ще не створює достатніх можливостей організації кредитних відносин. Тому погашення заборгованості здійснюється позичальником на загальну суму, що має перевищувати величину початкового боргу. Різницю утворює плата за тимчасове користування коштами кредитора – позичковий процент. Це пов'язано із тим, що кредитор, передаючи кошти у тимчасове користування, сам позбавляється можливостей їх дохідного використання, а відтак втрачені можливості мають бути компенсовані адекватною платою за кредит.

Перерозподільчий характер, поверненість і платність є тими якісними характеристиками кредиту, які не лише відображають його сутність, а й відрізняють від усіх інших економічних категорій, зокрема, фінансів і грошей. Так, зокрема, у сфері грошових відносин відбувається одночасний зустрічний рух товарів і грошей, оскільки грошовий обіг опосередковує усіма формами грошей процес реалізації товарів, робіт і послуг в економіці. Натомість у кредитній сфері відбувається розрив у часі при русі товарних або грошових цінностей. А що ж стосується фінансової сфери економічних відносин, то вона характеризує створення, розподіл і використання фондів грошових коштів, тобто сукупність таких процесів, у яких рух грошей має односторонній і безповоротний характер.

Важливо зазначити, що сутність кредиту відображає не просто економічні відносини, котрі час від часу виникають в

міру виникнення потреби в перерозподілі коштів. Неперервність відтворювального процесу, а відтак і постійна потреба в кредиті, означає, що ці відносини мають системний, постійний характер. Отже, кредит, як економічну категорію, доцільніше трактувати саме як систему економічних відносин, тобто як цілком впорядковану послідовність дій його суб'єктів, що на постійній основі забезпечують перерозподіл коштів в економіці на умовах повернення в інтересах неперервності суспільного відтворення. Таким чином, кредит можна визначити як систему економічних відносин, що забезпечують перерозподіл коштів на засадах повернення і платності, створюючи умови неперервності усіх стадій суспільного відтворення.

Отже, систематизація та виявлення недоліків існуючих підходів до визначення кредиту як економічної категорії – як вираження довіри, форми руху позичкового капіталу, реалізації його функцій, форми суспільних відносин – надає можливість обґрунтувати його визначення із акцентуванням ролі у забезпеченні неперервності розширеного відтворення. Перевагою такого підходу є відображення у ньому одночасно і ключових якісних параметрів кредиту (перерозподільчий характер, поверненість, платність), і відразу, на чому потрібно особливо наголосити, його ключової ролі у забезпеченні неперервності відтворювальних процесів в економіці. При цьому конкретний практичний механізм виконання даного завдання визначається безпосередньою активною участю кредиту у всіх без винятку стадіях суспільного відтворення.

Так, на стадії виробництва кредит відіграє важливу роль у забезпеченні безперервності цього процесу, а також реалізації продукції, що визначається раціональним використанням ресурсів підприємствами,

оскільки при систематичних розбіжностях поточних грошових надходжень і витрат та виникненні тимчасової нестачі оборотних коштів, необхідних для придбання товарно-матеріальних цінностей і оплати послуг, вони покриваються за рахунок кредиту. Таким чином, роль кредиту у забезпеченні виробничих потреб підприємств необхідними ресурсами визначає можливість початкової стадії розширеного відтворення.

Не менш важливим є значення кредиту і на стадії розподілу з огляду на потребу в залучених ресурсах при формуванні різних за призначенням фондів у разі нестачі для цих потреб поточної виручки від реалізації продукції. Особливо необхідно є участь кредиту у розширенні виробництва, коли позичені кошти можуть слугувати важливим джерелом забезпечення інвестиційної діяльності для збільшення основного капіталу підприємств, у процесі придбання нового обладнання, технологій, механізмів, устаткування, будинків, споруд тощо.

Ключову роль відіграє кредит і на стадії обміну, забезпечуючи принципову можливість функціонування сфери обігу матеріальних і нематеріальних цінностей, відповідно до розподілу праці і спеціалізації учасників господарського обороту, та створюючи необхідні умови для здійснення платежів за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги. Таким чином, на стадії обміну роль кредитних відносин визначається необхідністю подолання розриву в платіжному обороті господарюючих суб'єктів.

На стадії споживання кредит є одним із найсуттєвіших факторів стимулювання сукупного попиту в масштабах всієї економіки, впливаючи на величину грошових доходів домашніх господарств та істотно збільшуючи їхні реальні можливості із придбання необхідних товарів і послуг,

що у рамках всієї національної економіки впливає на динаміку виробництва і сукупної пропозиції та є найважливішим чинником економічного зростання.

Відтак, визначення сутності кредиту як фактора забезпечення неперервності розширеного відтворення є необхідною умовою правильного розуміння не лише його змісту як економічної категорії, а й специфіки функціонування суб'єктів відповідних відносин.

З огляду на вищезазначене, приходимо до логічного висновку, що правильне теоретичне розуміння сутності і ролі кредиту в економіці має стати основою для забезпечення реалізації комплексу практичних заходів щодо посилення впливу кредиту на перебіг економічних процесів задля стимулювання інноваційного розвитку господарства, модернізації капітальної бази виробництва, активізації розвитку малого і середнього підприємництва та інвестиційних процесів в окремих регіонах. Саме наукове обґрунтування тієї сфери діяльності банківського сектора економіки, котра пов'язана із реалізацією кредитної взаємодії усіх економічних агентів, сприятиме всебічному осмисленню глибинної суті тих процесів, які стали першопричинами розгортання світової фінансової кризи і які багато в чому зумовлюються неправильним розумінням природи кредиту як економічної категорії. Адже надмірна експансія банківської системи як у розвинутих країнах, так і в Україні не базувалася на відповідних матеріальних передумовах, пов'язаних із станом справ у реальному секторі економіки. Вона визначалась спекулятивним намаганням кредитних інститутів заробляти надприбутки. Результатом такої експансії стали: надмірне захоплення ненадійними кредитними продуктами (іпотека, кредитні деривативи, споживчі кредити); недостатня увага до мінімізації кредитних ризиків;

незадовільне прогнозування імовірності банкрутства банків та відсутність належного рівня їх відповідальності за кошти своїх клієнтів. Саме такий рух кредиту призвів до помітних економічних диспропорцій, банкрутства багатьох провідних банківських установ та девальвації національних валют низки країн. Тому адекватна оцінка сутності і ролі кредиту має стати науковою основою надійної і прибуткової діяльності банківської системи країни, ефективної організації нею кредитних відносин та реалізації грошово-кредитної політики.

Література

1. Габбард Р. Г. *Гроші, фінансова система та економіка: Пер. з англ.* – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.
2. Кидуэлл Д. С., Петерсон Р. Л., Блэкуэлл Д. У. *Финансовые институты, рынки и деньги.* – СПб: Изд-во "Питер", 2000. – 752 с.
3. Лексис В. *Кредит и банки: Пер. с нем.* – М.: Перспектива, 1994. – 120 с.
4. *Руководство по кредитному менеджменту: Пер. с англ. / Под ред. Б. Эдвардса.* – М.: Инфра-М, 1996. – 464 с.
5. Миллер Р. Д., Ван-Хуз Д. Д. *Современные деньги и банковское дело: Пер. с англ.* – М.: ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
6. Розенберг Дж. *Словарь банковских терминов: Пер. с англ.* – М.: ИНФРА-М, 1997. – 360 с.
7. *Общая теория денег и кредита: Учебник / Под ред. Е. Ф. Жукова.* – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 304 с.
8. *Финансы, денежное обращение и кредит: Учебник / Под ред. проф. Н. Ф. Самсонова.* – М.: ИНФРА-М, 2001. – 448 с.
9. *Финансы, денежное обращение и кредит: Учебник / Под ред. В. К. Сенчагова, А. И. Архипова.* – М.: Проспект, 1999. – 496 с.
10. *Денежное обращение и кредит при капитализме: Учебник / Под ред. Л. Н. Краса-*

- виной. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 365 с.
11. Федоренко В. М., Федоренко А. В. Денежное обращение и кредит капиталистических стран: Учебник. – К.: Выща школа, 1989. – 288 с.
12. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник для вузов / Под ред. Л. А. Дробозиной. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 479 с.
13. Свиридов О. Ю. Деньги, кредит, банки: Учеб. – М.: ИКЦ “МарТ”, 2004. – 480 с.
14. Экономика: Учебник / Под ред. А. С. Булатова. – М.: Изд-во БЕК, 1997. – 816 с.
15. Поляков В. П., Московкина Л. А. Основы денежного обращения и кредита: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 208 с.
16. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
17. Івасів Б. С. Гроші та кредит: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 528 с.
18. Гроші та кредит: Підручник / За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. – 744 с.
19. Тарасов В. И. Деньги, кредит, банки: Учеб. пособие. – Мн.: Мисанта, 2003. – 512 с.
20. Версаль Н. І., Дорошенко Т. В. Теорія кредиту: Навч. посіб. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 483 с.
21. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. О. И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 448 с.
22. Кузнецова Е. И. Деньги, кредит, банки: Учеб. пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 527 с.
23. Гальчинський А. С. Теорія грошей: Навч.-метод. посібник. – К.: Основи, 1998. – 413 с.
24. Бабич А. М., Павлова Л. Н. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 687 с.
25. Вольнский В. С. Кредит в условиях современного капитализма. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 176 с.
26. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. Г. Н. Белоглазовой. – М.: Юрайт-Издат, 2005. – 620 с.
27. Щетинін А. І. Гроші та кредит: Підручник. – К.: Цент навчальної літератури, 2006. – 432 с.